

**ПОЛИЦИЈА КАО СУБЈЕКАТ ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА
КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА И МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ СТАНДАРДИ У
ПОСТУПАЊУ**

Прегледни рад | DOI: 10.7251/BPG1601089B | УДК: 341.456:351.746.2

Доц. др Велибор Бајичић*

Апстракт: Полиција је један од најзначајнијих субјеката у откривању и доказивању кривичних дјела. Њен значај у откривању и доказивању свих врста криминалитета, прије свега, зависи од усвојеног концепта кривичноправног реаговања државе на криминалитет, али и од усвојених међународних правних стандарда. Законитост поступања полиције у откривању и доказивању кривичних дјела мора се заснивати како на домаћем процесном законодавству, тако и на прокламованим људским правима и слободама, које су прописане међународним уговорима које је БиХ ратификовала. Међународни правни стандарди подразумевају постојање одређених међународноправних механизма, који прописују успостављање услова у области поступања полиције у откривању и доказивању кривичних дјела. Они обухватају непосредну и практичну сарадњу и комуникацију између држава примјеном различитих облика сарадње који зависе од сваког конкретног случаја. Да би неки доказ, који је резултат предузимања појединих радњи доказивања од стране полиције, био законит, он мора бити прибављен у складу са међународним правним стандардима.

Кључне ријечи: Међународни правни стандарди, конвенције, полиција, радње доказивања.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Друга половина двадесетог вијека обиљежена је напорима у правцу изградње и интернационализације међународних правних стандарда у области људских права. Међународни правни стандарди подразумевају скуп правних правила којима се нормативно и практично прихватају међународне организације, органи владиног и невладиног сектора, или државе с респектабилном правном традицијом, односно друге државе или правне доктрине (Јовић, 2010: 42,43). Међу стандарде овог

* Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Ванја Лука, email: bajicicv@gmail.com.

карактера спада и ефикасно откривање и доказивање кривичних дјела, тј. ефикасност преткривичног и кривичног поступка (Бејатовић, 2009). У том циљу, међународне и регионалне организације остварују значајне резултате на пољу међународног признања људских права, а тиме и стриктног законског регулисања евентуалних ограничења тих права од стране надлежних државних органа. Национални и међународни правни акти начелним одредбама гарантују право на приватност, приватни и породични живот и друга прокламована права,¹ али предвиђају и изузетне могућности законског ограничавања ових права. Тако, Европска конвенција о људским правима штити прокламована права забрањујући држави да се мијеша у њихово уживање, али истовремено предвиђа могућности њиховог ограничавања када је то у складу са законом и легитимним циљевима одређеним овом конвенцијом. Наиме, ограничења људских права су могућа ако су неопходна у демократском друштву у интересу националне и јавне безбједности или економске добити земље, ради спречавања нереда и криминала, заштите здравља и морала или заштите права и слобода других.² Суштина свих ограничења гарантованих права може се свести на потребу поштовања неколико услова. Сва ограничења морају бити законита, односно разлози и поступак одступања од неповредивости права морају бити прецизно одређени законом. Потребно је да су сва ограничења легитимна, односно оправдана, и уведена ради реализације допуштених циљева. Ограничење права треба да буде неопходно, односно разумно, цјелисходно и пропорционално, те успостављено ради постизања дозвољених циљева. Најзад, ограничења треба да буду у интересу демократске вриједности (Димитријевић, *et al.*, 2007). Управо на овим постулатима, закони прописују ограничења људских права уз испуњење одређених материјалних и формалних услова, уз строго поштовање процедура које законодавац више или мање прецизно дефинише. До ограничења прокламованих и загарантованих људских права најчешће долази у области откривања и доказивања кривичних дјела. У наведеном смислу, потребно је издвојити поступање полиције чија је функција

1 У најширем смислу, ова права обухватају све аспекте живота који доприносе његовом слободном развоју. Према Резолуцији Скупштине Савјета Европе, која се односи на мас-медије и људска права и приватан живот појединца, написано је: „Право на приватност се суштински састоји из права појединца да живи са минимумом утицаја са стране. Ово право се тиче приватног, породичног живота у дому, физичког и моралног интегритета, части и угледа, недопуштености клеветања, недопуштености изношења нерелевантних и изненађујућих чињеница, неовлаштеност објављивања приватних фотографија, заштите од објављивања информација које су као тајне саопштене појединцима“ (Јакшић, 2006: 251).

2 Види: члан 8 Европске конвенције о људским правима и слободама.

двострука. С једне стране, полиција вршењем своје функције, која се манифестује у откривању и доказивању кривичних дјела, штити људска права, док с друге стране (у остваривању своје функције) полиција примијењује законска овлашћења којима се ограничавају људска права оних који се појављују као извршиоци кривичних дјела. Најзначајнија уплитања полиције у домен људских права остварују се у кривичним стварима, односно у поступку откривања и доказивања кривичних дјела и њихових учинилаца. Наведено је условљено природом и тежином криминалитета, а посебно његових најтежих облика који добијају интернационални карактер, услед чега се јавља, као неминовност, и предузимање координираних, усаглашених, заједничких акција на пољу борбе против криминала, не само на регионалном нивоу већ и на нивоу друштва као цјелине (Бејатовић, 2008: 4). Овдје се, прије свега, мисли на активност полиције, која се изражава у предузимању процесних радњи којима се прикупљају докази, обезбјеђује присуство потенцијалног учиниоца кривичног дјела и др.

Међународни правни стандарди у откривању и доказивању кривичних дјела подразумијевају постојање одређених међународноправних механизма, који прописују успостављање услова у области поступања полиције у откривању и доказивању кривичних дјела. Они обухватају непосредну и практичну комуникацију између држава, примјеном различитих облика сарадње који зависе од сваког конкретног случаја. Међународни правни стандарди откривања и доказивања кривичних дјела од стране полиције могу се посматрати у неколико видова. Прво, ради се о међународним правним документима, које доносе различити међународноправни субјекти. Друго, међународни правни стандарди могу се посматрати и кроз активности међународних организација које се баве откривањем и доказивањем кривичних дјела, односно сузбијањем различитих облика криминалитета. Треће, међународни правни стандарди укључују и кривичноправну сарадњу између држава, у откривању и доказивању кривичних дјела. Општеприхваћени правни стандарди изражени су, прије свега, у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода и одлукама Европског суда за заштиту људских права, Конвенцији УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних сустанција, Конвенцији о прању, трагању, привременом одузимању и одузимању прихода стеченог кривичним дјелом, Међународној конвенцији о сузбијању терористичких бомбашких напада, Конвенцији ЕУ о борби против корупције у коју су укључени службеници европских заједница и службеници држава

чланица Европске уније, Конвенцији УН против транснационалног организованог криминалитета, Кривичноправној конвенцији о корупцији, Грађанскоправној конвенцији о корупцији, Међународној конвенцији о сузбијању финансирања тероризма, Акционом плану за борбу против организованог криминалитета, Конвенцији о узајамној помоћи у кривичним стварима између држава чланица Европске уније, Конвенцији о кибернетичком криминалу, Конвенцији Савјета Европе о борби против трговине људским бићима, Конвенцији о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи и др. Поред тога, присутне су заједничке активности које спроводе поједине државе, на плану откривања и доказивања кривичних дјела, које се огледају у виду разних пројеката и иницијатива, као што су Будимпештански пакт, Албанско-балканска иницијатива, Пројекат мост и др.

У међународне организације које се баве откривањем и доказивањем кривичних дјела, односно сузбијањем различитих облика криминалитета, спадају Међународна организација криминалистичке полиције – INTERPOL, Канцеларија Европске полиције – EUROPOL, Канцеларија Уједињених нација за дроге и криминал – UNODC, Центар за организовани криминал – SECI (Опарница, Ђукановић, Уљанов, 2010). Када је ријеч о међународној правној помоћи у кривичним стварима, мисли се на кривичноправну сарадњу у ужем смислу, уступање кривичног гоњења, екстрадицију и замолницу упућену страном држави. Међународна правна помоћ у ужем смислу подразумијева скуп правних правила којима се уређује дјелатност органа кривичног поступка у предузимању радње на захтјев стране државе (саслушање свједока, прикупљање других доказа, разне провјере, утврђивање лица и предмета, достављање писмена лицима и др.) (Шикман, 2010: 99).

С обзиром на чињеницу да криминал не познаје границе, један од важних међународноправних стандарда јесте и међународна полицијска сарадња. Један од начина предметне сарадње остварује се и кроз Конвенцију о полицијској сарадњи у југоисточној Европи.³ Конвенција је израз заједничке потребе земаља потписница да се ојача и унаприједи међуполицијска сарадња на откривању и

3 Конвенцију су потписале Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Молдавија, Румунија, Црна Гора и Србија у Бечу, 05.05.2006. године. Материјалноправни оквир Конвенције обухвата: опште мјере, сарадњу по захтјеву, борбу на пољу организованог криминалитета, илегалног преласка границе и кријумчарења људи, основну и вишу обуку, хитне потраге, прекограничну присмотру, контролисану испоруку, тајне истраге, пренос и поређење ДНК профила и идентификационог материјала, заједничке истражне тимове, заштиту податка (Спасић, Липовац, 2011).

доказивању кривичних дјела. Конвенција предвиђа облике сарадње који се групишу у пет модела, и то: опште мјере међународне полицијске сарадње, мјере сарадње на пољу превентивног криминалистичко-обавјештајног рада, полицијске мјере које могу да се предузимају на територији друге земље, формирање и дијеловање заједничких међународних тијела и питања ограничења полицијске сарадње, одговорност и надзор над спровођењем Конвенције (Мијалковић, Бошковић, Маринковић, 2011). Поред наведеног, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода садржи бројне гаранције људских права и слобода, међу којима је и значајан број оних које могу бити повријеђене поступањем полиције приликом обављања њених редовних и ванредних послова и задатака. Конвенција гарантује и одређена права чије је остваривање тешко изводљиво без активног учешћа полиције. Конвенција, у свом реалистичком приступу, претпоставља да могу да постоје ситуације у којима је оправдано да се одређена права суспендују или дерогирају у интересу националне и јавне безбједности, спречавању нереда или сузбијања криминалитета, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода (Петровић, 2010: 77). Међу основне међународне правне стандарде полицијског поступања спадају поштовање права на живот, забрана мучења, право на слободу и сигурност, права на поштовање приватности, слободу окупљања, забрану дискриминације, заштиту имовине и слободе кретања и друго.

ПОЈЕДИНИ МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ СТАНДАРДИ ПОЛИЦИЈСКОГ ПОСТУПАЊА У ОТКРИВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА

С обзиром на предмет овог рада, изложићемо поједине међународе правне стандарде који се односе на предузимање радњи доказивања од стране полиције. Да би неки доказ, који је резултат предузимања појединих радњи доказивања од стране полиције, био законит, он мора бити прибављен у складу са прокламованим људским правима и слободама, која су прописана уставом и међународним уговорима које је БиХ ратификовала, као и важећим процесним законодавством. Међународни правни акти, чини се – оправдано, не садржавају правила по којима би се неки начин прибављања доказа могао сматрати законитим, већ је то препуштено искључиво домаћем праву. У том смислу, Европски суд за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП) поступајући на основу одредаба ЕКЉП приступио је рјешавању тог питања казуистички. Ипак је

поставио једно чврсто правило према којем домаће кривично-процесно право, током суђења оптуженом, мора гарантовати конкретно рјешење питања законитости доказа прибављених на незаконит начин или повредом одредаба Конвенције којима се гарантује заштита ових права. Према томе, законити докази су докази који су аутентични, поуздани и релевантни, а одлуку о томе доноси суд.

Незаконити доказ резултат је забране кршења основних права и слобода човјека. Устав Босне и Херцеговине, Републике Српске и Федерације БиХ и многобројни међународни акти предвиђају строге услове под којима државне власти смију ограничавати основна права и слободе грађана. Посљедица такве правне заштите је санкционисање поступака власти којима оне, прибављајући доказе за потребе кривичног поступка, крше постављене услове. Материјално-кривично право такве поступке предвиђа као кривично дјело против слобода и права грађана. Кривично-процесно право доказима прибављеним кршењем основних права и слобода грађана одузима свако правно значење. Незаконити докази прибављени повредама људских права и слобода прописаних уставом и међународним уговорима које је БиХ ратификовала јесу: докази који су прибављени повредом права на одбрану (чл. 6, ст. 3 ЕКЉП), повредом права на достојанство, углед и част (чл. 3 ЕКЉП), повредом права на неповредивост личног и породичног живота (чл. 8. ЕКЉП), итд.

Основни елементи оцјењивања законитости у издавању наредбе и законитости у материјалном смислу, чињеница које су прибављене у смислу доказа, извршавањем наредби, своди се на одредбу члана 10 ЗКП Босне и Херцеговине, Републике Српске и Федерације БиХ, која је својим наднасловом (законитост доказа) изричито определијелила обавезу суда да своју одлуку не може заснивати на доказима прибављеним повредама људских права и слобода прописаних Уставом и Међународним уговорима, које је ратификовала Босна и Херцеговина, нити на доказима који су прибављени повредама овог закона. Докази који се не могу користити противно овој одредби нису само докази који проистичу из повреда људских права и слобода и повреда овог закона, већ и докази који су прибављени на законит начин, али је доказ посебним путем (сазнање о доказу, извор доказа) проистекао из незаконито прибављеног доказа – плодови отровне воћке. Јасно је да ова разлика, поред степеновања које повреде су битне, а које не, истовремено ствара разлику у праву на одлучивање суда да ли ће се или не примијенити доказ прибављен противно закону. Наиме, поред ограничења да суд не може своју пресуду засновати на оваквом доказу, поставља се питање не само судске праксе, већ тумачења закона, који дио незаконитости је битан, а који не, што опет, закономјерно, ствара различитост у конкретним случајевима⁴.

⁴ Треба истакнути да ти докази постају неупотребљиви *ex judicio*, што значи да суд у конкретном случају мора утврдити да је поједини доказ прибављен кршењем наведених основних људских права и права одбране.

Када је ријеч о спровођењу радње доказивања претресања стана, осталих просторија и покретних ствари, као и претресања лица, закон предвиђа посебна процесна јемства, полазећи од међународног права о правима човјека. Наиме, у најважнијим универзалним и регионалним документима и конвенцијама су предвиђене одредбе које се односе на услове и начине предузимања ове радње доказивања. Притом се на посебном мјесту налазе одредбе које уређују једно од основних права – право на приватност, те поштивање породичног живота и стана (члан 17 Међународног пакта о грађанским и политичким правима и члан 8 ЕКЉП). Тим одредбама уређена је заштита приватног и породичног живота, те стана и преписке, односно – на међународном нивоу заштићено је право на приватност, поштовање породичног живота и стана, као и друга права у вези с тим⁵.

Право претреса представља уплитање у права загарантована чланом 8 став 1 Европске конвенције о људским правима, и да би било оправдано, морају се задовољити услови легалности, потребе у демократском друштву, правилне намјене и недискриминације. У хитним случајевима, додатне мјере које проистичу из наведеног члана могу се узети у обзир под условом да су неопходне и да поштују друге процедуралне и материјалне захтјеве члана 15 Европске конвенције о људским правима. Прецедентно право је прихватило стандардну примјену права на претрес, уколико се правилно користи у борби против озбиљног криминала и у друге законске сврхе.

У складу са наведеним међународним актима, предуслов за извођење радње доказивања претресања је испуњење материјалних и формалних услова, уз поштовање законске процедуре. Упркос присутним разликама, један од основних циљева процесних одредаба које, у различитим законодавствима на различите начине, дефинишу материјални услов за вршење претресања, јесте да спријече неосновано задирање у право на приватност, односно да ограниче уплив државних власти у приватну сферу појединца. У том смислу треба посматрати и одредбе националног законодавства које као материјални услов предвиђа постојање основа сумње да је извршено кривично дјело, односно *condicio sine qua non*, свих радњи доказивања, па тако и ове радње. Уз нужно постојање материјалног услова, предузимање радње претресања захтијева и постојање формалног услова. И овај нормативни оквир је од значаја за сагледавање укупности одредаба и правила која се морају поштовати приликом

5 Претресањем се, дакле, ограничавају основна човјекова права на поштовање његовог приватног и породичног живота, зато што је стан неповредив, загарантовано је да нико не смије ући у туђи стан и друге просторије противно вољи његовог држаоца, па самим тим ни вршити претрес у њему.

вршења претреса (Кесић, Жарковић, 2009: 530). У суштини, овај се услов може манифестовати у виду наредбе надлежног државног органа, најчешће суда, као законско овлашћење за претресање без судске наредбе, односно у виду различите сагласности власника или држаоца одређених просторија, којом се дозвољава претрес.⁶ Приликом издавања наредбе за претрес, суд се првенствено бави чињеницом постојања довољно основа за сумњу да ће се приликом претреса пронаћи учинилац, саучесник, трагови кривичног дјела или предмети важни за поступак.⁷ Термин „довољно основа за сумњу“ се не би могао изједначити са појмом „основане сумње“, нарочито када се има у виду да предмет сумње у случају претресања није кривично дјело, него проналазак учинилаца, саучесника, трагова кривичног дјела или предмета важних за поступак, што суд цијени у сваком појединачном случају. Стога се овај услов мора заснивати на објективним чињеницама, јер је узрочно повезан са извршеним кривичним дјелом, и гради се на конкретним околностима које треба описати, како у захтјеву за издавање наредбе за претресање, тако и у самој наредби за претресање. Појам „довољно основа за сумњу“ може се зато разумјети као вјероватност постојања чињеница, односно одређени ниво сумње који се налази између основа сумње и основане сумње. Другим ријечима, као услов за претресање се прописује сумња заснована на одређеним доказима или сазнањима (нпр. изјаве свједока, признање извршиоца кривичног дјела да је у свом стану сакрио одређене предмете, или општеприхваћено искуство да се код одређених врста кривичних дјела предмети налазе у стану или другој просторији извршиоца или саучесника), која упућују на закључак да ће претресање дати одређене резултате, било у погледу извршиоца или

6 Тако нпр. у погледу налога за претресање четврти амандман Устава Сједињених Америчких Држава захтијева да налог мора садржавати детаљан опис мјеста и лица које ће се претресати и ствари које ће се одузети. Наиме, обим претресања и заплене је ограничен условима из налога. Налог за претресање обухвата име и презиме подносиоца захтјева и потписника писмене изјаве којом се тражи претресање, обавјештавање вјероватног основа, наредбу да се дозвољава претресање преко дана, односно у одређено вријеме или било које доба дана или ноћи, тачан опис просторија, име и презиме њиховог држаоца, или име и презиме лица које треба претрести, попис предмета које треба одузети, као и обавезу да се предмети и лице у чијој су државини нађу и упуте суду. Налог садржи и одредбу којом се одређује вријеме за његово извршење, потписе свједока и судије и датум издавања (Scheb, Scheb, 2005: 384).

7 „Треба имати у виду и сврху претресања стана и осталих просторија као радње доказивања у кривичном поступку, која се у смислу чл. 51 ст. 1 ЗКП-а БиХ огледа у томе да се у том стану пронађу, између осталог, и предмети важни за кривични поступак...“, Види: Пресуда Суда БиХ бр: Х-К-06/315, и КЖ-06/315 од 26.02.2008. год. стр. 7.

саучесника, било у погледу доказа (трагова и предмета) потребних за кривични поступак. Основ за претресање може бити и онај квалитет чињеница и околности које на основу криминалистичког искуства дају довољно основа за сумњу да ће се приликом претреса пронаћи учинилац, саучесник, трагови кривичног дјела или предмети важни за поступак⁸. Осим наведеног, регулисан је изузетак од правила да се претресање врши по наредби суда. Ова одредба је усклађена са Међународним правом о правима човјека (члан 8, став 2 ЕКЉП), које изузетно допушта јавним властима мијешање у остваривање права на приватност и поштивање породичног живота. Оправдање овог одступања од правила да се претресање може обавити само по наредби суда, јесте разлог хитности поступања, а то је видљиво из услова које прописује ова законска одредба. Наиме, претресање без наредбе обавља овлаштено службено лице, сходно властитој процјени о потреби таквог поступања, па тек након обављеног претресања без наредбе, извјештава о претресању без наредбе, наводећи разлоге који су узроковали такво поступање које доставља тужиоцу, који о томе обавјештава судију за претходни поступак.

О привременом одузимању предмета и имовине говори се и у међународним документима, и то не само у контексту заштите основних права и слобода (нпр. члан 8 ЕКЉП и члан 1 Протокола број 1 уз ЕКЉП), већ и ради успјешног сузбијања криминалитета. Као и кад је ријеч о претресању стана, просторија и лица, и ова радња доказивања представља ограничење појединих основних права човјека, предвиђених уставним или међународним правом о правима човјека (право на приватност и слободно дописивање и право на имовину).

Радња доказивања привременог одузимања писама, телеграма и других пошиљки је специфична радња доказивања која дубоко задире у право на приватност и поштовање слободе дописивања и неповредивости тајне писма и других средстава комуницирања, који су заштићени у члану 8 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. Стога се у кривичном поступку на прецизан начин регулише ограничење тих права и уједно одређују услови и начин извршења ове мјере. Ова мјера се значајно приближава

⁸ Ово зато што истрага обухвата и откривање кривичног дјела и његовог учиниоца. Према томе, основу претресања може чинити и оперативно сазнање или информација овлаштеног службеног лица о одређеним чињеницама и околностима, уколико такво сазнање или информације дају довољно основа за сумњу да ће се у одређеном стану, осталим просторијама и покретним стварима пронаћи учинилац, саучесник, трагови кривичног дјела или предмети важни за поступак.

ефектима посебних истражих радњи, али уз одређене разлике. Ове мјере улазе у садржај кореспонденције између осумњиченог и трећих лица, односно улазе у приватност те коресподнеције.

Важност испитивања осумњиченог произлази и из чињенице да се на ту радњу непосредно или посредно односи више одредаба Устава БиХ (члан II/3 б) и е), као и најважнији извори међународног права о људским правима (члан 14 МПГПП и члан 6 ЕКЉП). Приликом испитивања осумњиченог од стране полиције, мора се обезбиједити поштовање његових права загарантованих законом, која су усклађена са чланом 6 ЕКЉП и, у вези с тим, испитивање треба вршити тако да се у пуној мјери поштује личност осумњиченог, као и да се према њему не смије употребљавати сила, пријетња, превара, наркотици или друга средства која могу утицати на слободу одлучивања и изражавања приликом давања изјаве или признања. Такође, осумњичени има право да приликом саслушања зна за које дјело се терети и који основ сумње стоји против њега, да није дужан изнијети своју одбрану нити одговарати на постављена питања, да има право на браниоца по свом избору, као и браниоца без наканаде у случајевима предвиђеним законом, да се може изјаснити о свим чињеницама које му се стављају на терет, као и о чињеницама које му иду у корист, да има право на бесплатне услуге преводиоца ако не разумије или не говори језик који се користи приликом испитивања. Иако није изричито наведено у члану 6 ЕКЉП, право на ћутњу и право да се не свједочи против себе такође је гарантовано овом одредбом.⁹ Право да се не свједочи против себе посебно подразумејева да би оптужба у кривичном поступку требало да докаже своје тврдње против оптуженог без употребе доказа прибављених употребом силе или принуде да би се сломила воља оптуженог. Право на бесплатну помоћ преводиоца прописано је чланом 6, став 3 (ц) ЕКЉП и примијењује се не само на усмене изјаве дате на рочишту него и на списе случаја и претходни поступак. У ставу 3 (е) истог члана стоји да осумњичени, односно оптужени који не разумије или не говори језик који се користи у поступку, има право на бесплатну правну помоћ преводиоца.¹⁰ Такође, ако приликом испитивања осумњичени одлучи да призна дјело, потребно му је обезбиједити браниоца и омогућити му несметану комуникацију са браниоцем, што је загарантовно чланом 6, став 3 (б) и (ц) ЕКЉП.

Код спровођења радње доказивања саслушања свједока, издвојићемо саслушање заштићеног свједока, јер у нашем

9 Европски суд подсећа да, иако нису изричито предвиђена поменути чланом, право на ћутњу и право да се не свједочи против себе спадају у општепризнате међународне стандарде, који су у сржи правичног поступка (Симовић, 2005: 222).

10 Види: Presudu Luedicke, Belkacem i Kos od 28. novembra 1978. godine, serija A broj 29, strana 20, stav 48.

кривичнопроцесном законодавству ова одредба представља новину. Први међународни документ који указује на потребу заштите свједока и оштећених је Декларација УН о основним принципима правде у вези са жртвама криминалних радњи и жртвама злоупотребе власти. Поред наведеног, ту је и низ препорука Савјета Европе, које са различитим степеном конкретизације апелују на предузимање мјера заштите свједока или жртава, уопште, или у односу на поједине категорије лица или кривичних дјела.¹¹ Према наведеним препорукама, заштита свједока је неопходна код сузбијања организованог криминалитета и код посебно осјетљивих свједока. У првом случају, то је у функцији ефикаснијег сузбијања савремених облика криминалитета, а у другом случају то захтијева потреба посебне обазривости према неким категоријама лица. То су лица која су посебно трауматизирана кривичним дјелом, као што су дјеца, малољетници, жене и др. У том циљу, донесен је Закон о заштити свједока у кривичном поступку Републике Српске, који је усклађен са Уставом Републике Српске и међународним актима који регулишу ову област, прије свег са ЕКЉП.

На међународном конгресу за кривично право у Будимпешти (1999. године) истакнуто је да се специјалне истражне радње могу користити као доказ у кривичном поступку уколико су у складу са начелима: легалитета, супсидијарности, сразмјерности и начелом судског надзора. Начело легалитета подразумијева примјену посебних истражних радњи само у случају да су предвиђене законом. Начело супсидијарности предвиђа да се посебне истражне радње могу примијенити само у случајевима ако се блажим мјерама не може остварити жељени циљ, односно ако се докази не могу прибавити на други начин или би њихово прибављање било повезано са несразмјерним тешкоћама. Начело сразмјерности је обавеза постојања сразмјере између повреде права и слобода грађана примјеном ових мјера, што значи да ове истражне радње треба да се примјењују само у случајевима откривања најтежих облика кривичних дјела. Начело

11 Препорука о положају жртава у оквиру кривичног права и процедуре (1985), Препорука о помоћи жртвама и спречавању виктимизације (1987), Препорука о сексуалном експлоатисању, порнографији, проституцији и трговини дјецом и млађим пунољетним лицима (1991), Резолуција о заштити свједока у борби против међународног организованог криминала (1995), Препорука о криминалној политици у Европи у временима промјена (1996), Резолуција о појединцима који сарађују са судским процесом у борби против међународног организованог криминала (1996), Препорука о застрашивању свједока и правима одбране (1997), Препорука о акцији против трговине људима у циљу сексуалне експлоатације (2000), Препорука о руководним принципима у борби против организованог криминала (2001), Препоруке о европском кодексу полицијске етике (2001), Препорука принципа и смјерница о људским правима и трговина људима (2002), итд.

судског надзора подразумијева да је посебне истражне радње суд обавезан преиспитати у три фазе: када су одређене, док се радња проводи и по њеном окончању.

Што се тиче питања обима кривичних дјела за која се могу користити посебне истражне радње, углавном се користе два начина одређивања, и то принцип енумерације (каталога), гдје се таксативно у закону наводе она кривична дјела за која се могу примјењивати ове мјере, и принцип гдје је основни критеријум за кориштење ових мјера висина законом запријеђене казне затвора (нпр. 3 године). У том смислу, Европски суд за људска права је у својим одлукама закључио да мијешање у приватни живот појединца мора бити у складу са законом, те да се законом мора одредити обим и начин извршења прикривених мјера.¹²

Да би захтјев за посебне истражне радње био законити доказ, тужилац је дужан у приједлогу детаљно образложити против кога, шта, гдје, како, ко, у ком року, тражи одређивање неке од посебних истражних радњи. Посебно је обавезан навести разлоге и остале битне елементе који оправдавају одређивање једне или више посебних радњи, како би судија могао стећи увјерење да се докази не могу прикупити на други начин или би њихово прикупљање било повезано са несразмјерним тешкоћама. Изузетно, оставља се могућност тужиоцу да се посебна истражна радња проведе и након добијене усмене судске наредбе, с тим да писмена наредба судије буде прибављена у року од 24 сата од издавања усмене наредбе¹³.

Када је ријеч о одредбама које регулишу притвор, у кривичнопроцесном законодавству на нашим просторима претрпјеле су значајне измјене. Оне су посљедица усглашавања не само са чланом 5 ЕКЉП и чланом 9 МПГПП, већ и са општим тенденцијама у праву

---

12 Европски суд за људска права закључио је да се телефонски разговори, иако нису изричито споменути у члану 8 ЕКЉП, подразумијевају под појимовима приватни живот и кореспонденција (преписка). Суд је установио да је њемачки закон, који у извјесним околностима допушта прислушкивање телефонских разговора, довољно одређен и испуњава општи услов законитости из ограничавајућег става члана 8. Суд је такође утврдио да потреба државе да се штити од непосредних опасности по слободни демократски уставни поредак и опстанак и сигурност државе представља законит (легитимни) циљ. Таква ограничења су дозвољена и неопходна у демократском друштву у интересу националне сигурности и ради спречавања нереда и кривичних дјела. Види: Пресуда ЕСЉП (Малоне против Велике Британије, 1984. и Круслин против Француске, 1990).

13 Поред наведеног, потребно је да су испуњени основни услови: да је повреда прописана законом са назнаком опсега, да има циљ да заштити неке од интереса који су наведени као основи за ограничења из Европске конвенције, да је та повреда била нужна у односу на интерес који треба заштитити.

демократских држава да се тако драстично ограничавање права на слободу сведе на разумну мјеру и да о том ограничењу одлучује суд. Сходно наведеном, разлози за обавезан притвор су изостављени, а разлози за факултативан притвор су повезани са несметаним вођењем кривичног поступка и сведени су на опасност од бјекства, колузиону опасност, превенцију против пријетње кривичним дјелом и довршењем започетог кривичног дјела. Такође, ограничено је трајање притвора у свакој фази поступка. Трајање притвора нема само уставни карактер, већ и карактер норме која је као таква присутна и у најзначајнијим међународним актима који третирају слободе и права човјека (Бејатовић, 2008: 42). У нашем законодавству је предвиђено да притвор у истрази може трајати најдуже три мјесеца, изузетно, суд га може продужити за још три мјесеца. Ако до истека овог рока не буде подигнута оптужница, осумњичени се пушта на слободу. Из наведеног слиједе двије основне карактеристике. Прва – да се притвор може одредити само у истрази, а не и раније, и друго: продужење притвора од стране суда није условљено висином прописане казне за коју се спроводи истрага. Лице лишено слободе се мора одмах, а најкасније у року од 24 часа спровести надлежном тужиоцу или пустити на слободу¹⁴.

У заштити људских права предвиђена је и обавеза полиције да приликом лишења слободе лице лишено слободе, поред осталог, мора одмах обавијестити о његовим правима садржаним у члану 5 ЗКП РС.¹⁵ Нове одредбе Закона о кривичном поступку ријешиле су питање употребе језика и писма у кривичном поступку на сасвим друкчији начин него што је то био случај раније. Те одредбе су у сагласности и са чланом 14, став 2, тач. а) и ф) МПГПП и са чланом 5, став 2 ЕКЉП,¹⁶ који гарантују сваком лицу које је оптужено за кривично

14 Надаље, лице се може притворити само на основу одлуке суда, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка, из чега произилази да су разлози за притвор процесноправне природе. Још једна од битних особености притвора која је резултат међународних правних правила јесте да се примјена класичног притвора сведе на најмању могућу мјеру. У том циљу, остављене су могућности за проширивање јемства и увођење алтернативних могућности, као што је кућни притвор.

15 Лице које је лишено слободе мора на матерњем језику или језику који разумије одмах бити обавијештено о разлозима лишења слободе и, истовремено, прије првог испитивања поучено да није дужно да даје исказ, нити да одговара на постављена питања, да има право узети браниоца кога може сам последије бирати, као и о томе да има право да његова породица, конзуларни службеник стране државе чији је држављанин или друго лице које одреди буду обавијештени о његовом лишењу слободе.

16 У систему Европске конвенције о људским правима право на употребу свог језика долази до изражаја код хапшења, односно притварања, према члану 5, став 2, и код права на правично суђење у складу са чланом 6, став 3, тачка а). Смисао овог

дјело, односно ухапшено, да одмах буде обавијештено, на језику који разумије, о природи и разлозима оптужбе која је подигнута против њега, односно о разлозима његовог хапшења. Треба истаћи обавезу државе да оптуженом обезбиједи бесплатну помоћ тумача ако он не разумије или не говори језик на којем се води поступак (члан 14, став 2, тачка ф) МПГПП). Такође, право лица лишеног слободе јесте да не буде саслушано без браниоца којег сам изабере или браниоца који ће му пружити бесплатну правну помоћ ако не може да је плати.

Међународни правни стандарди полицијског поступања у откривању и доказивању кривичних дјела и национална кривична законодавства

Имплементацијом међународних стандарда у домаће законодавство, државе се обавезују да ће њихови органи поступати у складу са утврђеним и признатим вриједностима. Међународни правни стандарди полицијског поступања у откривању и доказивању кривичних дјела не одређују процедуре које би држава требало примијени како би их превела у своја национална законодавства, већ је на држави да одлучи како ће и на који начин удовољити обавези да у национално законодавство угради норме из ратификованих међународних уговора (Пена, 2008: 253). Процес инкорпорације зависи од законског и уставног поретка сваке државе. У неким земљама одредбе међународног права имају примат у односу на унутрашње законодавство, због чега се могу непосредно примијенити у домаћем правном систему, док у неким земљама унутрашње законодавство има примат над међународним правним правилима и оне их не примјењују непосредно, уколико нису интегрисана у домаће законодавство и предвиђена уставом¹⁷.

У складу са наведеним, и у Босни и Херцеговини, односно у Републици Српској је послје неколико година рада на реформи кривичног процесног законодавства и његовог усклађивања са

права Европски суд за људска права је изразио и ставом да је до кршења члана 6, став, 3 тачка а) ЕКЉП дошло и онда ако писани документи, као што је нпр. оптужница, нису били преведени на језик који разумије оптужени (Камасински против Аустрије, 1989. године, Серија А бр. 168; Брозицек против Италије, 1989. године, Серија А бр. 167).

17 Међународни правни стандарди се могу превести у националне системе путем непосредне примјене од стране националних судова, владиних тијела, агенција итд., и путем тумачења примјене уговора. Они, као такви, утичу на национална законодавства кроз усклађивање закона и доношење нових законских прописа. Заузимање једног од два наведена начина прихватања међународних правних стандарда даје одговор на питање односа унутрашњег и међународног права.

међународним правним стандардима, 1. марта 2003. године ступио на снагу Закон о кривичном поступку, као дио цјеловитог кривичног законодавства. Овај закон је довео до суштинских промјена кривичног поступка које одражавају признате међународне стандарде и принципе у овој области, у сврху побољшања ефикасности поступка и јачања заштите права и слобода лица која учествују у кривичном поступку, а нарочито права и слобода лица против којих се води кривични поступак. С тим у вези, у донесени закон имплементуране су одредбе Европске конвенције о заштити људских права и слобода и Међународног пакта о грађанским и политичким правима и опциони протокол.¹⁸ Поред наведеног, ЕКЉП, МПГПП¹⁹ и Универзална декларација о правима човјека из 1948. године представљају и међународне изворе кривичнопросесног права. Уз то, важно је споменути и Одлуку о ратификацији Другог факултативног протокола уз МПГПП, чији је циљ укидање смртне казне.²⁰

У Босни и Херцеговини, а самим тим и у Републици Српској, ЕКПЉ има приоритет над свим домаћим законима и директно се примјењује у националном законодавству. Босна и Херцеговина и оба ентитета дужна су осигурати највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода. У ту сврху постоји Комисија за људска права за Босну и Херцеговину, као што је предвиђено у Анексу 6 Општег оквирног споразума. У Босни и Херцеговини се примјењују: Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида (1948), Женевске конвенције I–IV о заштити жртава рата (1949) и Допунски протоколи I–II (1977), Конвенција која се односи на статус избјеглица (1951) и Протокол (1966), Конвенција о држављанству удатих жена (1957), Конвенција о смањењу броја лица без држављанства (1961), Међународна конвенција о уклањању свих облика расне дискриминације (1965), Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966) и Опциони протоколи (1966 и 1989), Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966), Конвенција о уклањању свих облика дискриминације

18 Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (*Службени гласник БиХ*, број 6/99), склопљена у оквиру Вијећа Европе у Риму 4. новембра 1950. године (ступила на снагу 1953. године), с протоколима бр. 1, 4, 6, 7 и 12, 13 и 14; и Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966) и Опциони протоколи (1966. и 1989) – у Анексу I Устава БиХ.

19 МПГПП је најзначајнији извор о људским правима. За полицијско поступање свакако су важне одредбе члана 6. Тим одредбама се штити право на живот, тражи се да то право буде заштићено законом и забрањује се произвољно лишавање живота. Државе потписнице Пакта позивају се на укидање смртне казне, забрану извршења смртне казне за лица која у вријеме извршења кривичног дјела нису напунила 18 година и трудне жене.

20 (*Службени гласник БиХ*, број 31/00 – Међународни уговори).

у односу на жене (1979), Конвенција против мучења и других сурових, нехуманих или понижавајућих третмана или кажњавања (1984), Европска конвенција о спречавању мучења, нехуманог или понижавајућег третмана или кажњавања (1987), Конвенција о правима дјетета (1989), Међународна конвенција о заштити права свих радника-миграната и чланова њихових породица (1990), Европска повеља за регионалне језике и језике мањина (1992).²¹

Устав Босне и Херцеговине, Устав Федерације Босне и Херцеговине и Устав Републике Српске уводе неколико нових људских права и слобода, а нека од дотадашњих значајно проширују. Уз то, код неких људских права и слобода потпуно се искључује могућност њиховог ограничавања. Ријеч је о одредбама које су садржане у члану II/3 Устава БиХ, одјељку II Устава ФБиХ и одјељку II Устава РС, а односе се на људска права и слободе, односно на каталог људских права и основних слобода. Та питања везана су, прије свега, за: право на употребу свог језика, притвор, право на одбрану осумњиченог, односно оптуженог, права лица лишеног слободе, претрес стана, неповредивост тајне писама и других средстава општења, јавност главног претреса, права на употребу правног лијека, понављање кривичног поступка и накнаду штете неоправдано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе. Од тада до доношења најновијег кривичног процесног законодавства постојала је, посебно у РС, упадљива несагласност између Устава БиХ и ентитетских закона о кривичном поступку – у погледу права и основа за одређивање притвора, неких од права која се односе на учешће браниоца, разлога за претресање стана итд. У вршењу својих послова и задатака, полицијски службеници су дужни придржавати се Устава Републике Српске и закона донесених у складу са Уставом. У вршењу својих послова и задатака, полицијски службеник је дужан да поступа на непристрастан и законит начин, да штити јавни интерес, људска права и основне слободе.

ЗАКЉУЧАК

Прокламована људска права представљају највише вриједности чијој заштити тежи свака савремена држава. У том циљу, свака држава улаже максималне напоре у правцу изградње и интернационализације међународних правних стандарда у области људских права. Међународни правни стандарди су основни механизми заштите загарантованих људских права и слобода и подразумевају скуп правних правила којима се нормативно и практично прихватају међународне организације, органи владиног и невладиног сектора или државе с респектабилном правном традицијом, односно друге државе или правне доктрине. У

21 Види: члан II/2 Устава Босне и Херцеговине.

област у којој најчешће долази до повреде људских права и слобода свакако спада и поступање полиције у преткривичном и кривичном поступку, односно у поступку ефикасног откривања и доказивања кривичних дјела. Управо из тог разлога, међународне и регионалне организације остварују значајне резултате на пољу међународног признања људских права, а тиме и стриктног законског регулисања евентуалних ограничења тих права од стране надлежних државних органа. Национални и међународни правни акти начелним одредбама гарантују право на приватност, приватни и породични живот и друга прокламована права, али предвиђају и изузетне могућности законског ограничавања ових права. Ограничења људских права су могућа ако су неопходна у демократском друштву у интересу националне и јавне безбједности или економске добити земље, ради спречавања нереда и криминала, заштите здравља и морала или заштите права и слобода других. Имплементацијом међународних стандарда у домаће законодавство, државе се обавезују да ће њихови органи поступати у складу са утврђеним и признатим вриједностима. Међународни правни стандарди полицијског поступања у откривању и доказивању кривичних дјела не одређују процедуре које би држава требало да примијени како би их превела у своја национална законодавства, већ је на држави да одлучи како ће и на који начин удовољити обавези да у национално законодавство угради норме из ратификованих међународних уговора.

На крају се може рећи да међународни правни стандарди у откривању и доказивању кривичних дјела подразумевају постојање одређених међународноправних механизма, који прописују успостављање услова у области поступања полиције у откривању и доказивању кривичних дјела. Они обухватају непосредну и практичну комуникацију између држава, примјеном различитих облика сарадње који зависе од сваког конкретног случаја.

ЛИТЕРАТУРА

- Бејатовић, С. (2009). Међународни правни стандарди у области кривичног процесног права и начин њихове имплементације у Законик о кривичном поступку. *Зборник Законодавни поступак и казнено законодавство, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу*. Београд.
- Бејатовић, С. (2008). Нове тенденције у науци кривичног процесног права и кривичнопроцесног законодавства Србије. *Ревизија за криминологију и кривично право*. Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд.

- Бејатовић, С. (2008). Међународноправни стандарди о лишењу слободе и Устав Републике Србије. *Правна ријеч*. Удружење правника републике Српске. Бања Лука.
- Димитријевић, В., Поповић, Д., Папић, Т., Петровић, В. (2007). *Међународно право људских права*. Београд: Београдски центар за људска права и Досије.
- Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (*Службени гласник БиХ*, број 6/99), склопљена у оквиру Вијећа Европе у Риму 4. новембра 1950. године (ступила на снагу 1953. године), с протоколима бр. 1, 4, 6, 7 и 12, 13 и 14.
- Јовић, В. (2010). Међународни правни стандарди у контексту међународне кривичноправне и полицијске сарадње. Зборник *Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитету*. Интренационална асоцијација криминалиста. Бања Лука.
- Јакшић, А. (2006). *Европска конвенција о људским правима*. Београд: Правни факултет.
- Кесић, Т., Жарковић, М. (2009). Поступак претресања стана, других просторија и лица – осврт на поједина нормативна решења. *Правни живот*. „Право и време“, Часопис за правну теорију и праксу. Београд.
- Мијалковић С., Бошковић, Г. и Маринковић, Д. (2011). Модели међународне полицијске сарадње. Зборник *Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње*. Криминалистичко-полицијска академија. Београд.
- Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966) и Опциони протоколи (1966. и 1989) – у Анексу И Устава БиХ
- Опарница, М., Ђукановић, Д. и Уљанов, С. (2010). Европски одговори на савремене трендове криминалних активности. Зборник *Сузбијање криминала и европске интеграције*, Криминалистичко-полицијска академија. Београд.
- Пена, У. (2008). Међународноправни стандарди у превенцији криминалитета, *Правна ријеч*. Удружење правника Републике Српске. Бања Лука.
- Петровић, М. (2010). Обавеза поштовања стандарда постављених Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода приликом примјене полицијских овлашћења. Зборник *Право и форензика у криминалистици*. Криминалистичко-полицијска академија. Београд.
- Пресуда Суда БиХ бр:Х-К-06/315, и КЖ-06/315 од 26.02.2008.
- Пресуду Luedicke, Belkacem i Kos од 28. новембра 1978. године, серија А број 29, страна 20, став 48.
- Пресуда ЕСЉП (Малоне против Велике Британије, 1984. и Круслин против Француске, 1990)

- Симовић, М. (2005). *Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске*, Виша школа унутрашњих послова, Бања Лука.
- Спасић, Д. и Липовац, М. (2011). Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи и улога Србије у борби против међународног криминала. Зборник *Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње*. Криминалистичко-полицијска академија. Београд.
- Scheb, M., J., Scheb II, M., J. (2005). *Criminal Law Procedure*. fifth edition, Thomson Wadsworth, Belmont, CA, USA.
- Шикман, М. (2010). Међународноправни стандарди у борби против организованог криминалитета. Зборник *Међународна и национална сарадња и координација у супротстављању криминалитет*'. Интренационална асоцијација криминалиста, Бања Лука.

POLICE AS AN ENTITY PROVIDING DETECTION AND EVIDENCE OF CRIMINAL OFFENCES AND INTERNATIONAL STANDARDS IN PRACTICE

Ass. prof. Velibor Bajičić, PhD*

Abstract: The police are one of the most important entities in detecting and evidencing crimes. Its importance in detecting and evidencing all kinds of crime primarily depends of the adopted concept of the country's criminal-law response to the crime, but also of the adopted international legal standards. The legality of the police activities in detecting and evidencing criminal acts must be based on both domestic procedural legislation and proclaimed human rights and freedoms prescribed by international agreements ratified by BiH. International legal standards imply the existence of certain international mechanisms, which stipulate the establishment of conditions in detecting and evidencing criminal offenses. These include immediate and practical cooperation among countries using various forms of cooperation on a case-by-case basis. In order for a piece of evidence, being the result of certain evidencing actions conducted by the police, to be legitimate, it must be obtained in accordance with international legal standards.

Keywords: International legal standards, conventions, police, evidencing.

---

* Republic of Srpska Ministry of the Interior; email: bajiciv@gmail.com